Socialdemokraternas tonläge kring att förbjuda skolföretagens vinstutdelningar skärptes i veckan.

Ska man förstå Löfven och hans partisekreterare som att de vill förbjuda all företagsamhet inom de stora tjänstenäringarna, frågar sig Engelska skolans **Hans Bergström** på Di Debatt.

Frasradikalismen växer inom socialdemokratin

Alla partier löper risk att fastna i schabloner. Ideologier leder lätt till förenkling. Partiaktiva söker slogans för val. I partikonkurrensen gäller det att vara ”tydlig” och ”profilerad”. Sådana logiker tenderar tränga ut komplicerande tankegångar och målkonflikter, i en politikens Greshams lag (dåligt mynt tränger ut gott).

Schablonernas frestelse har ifråga om socialdemokratin ett särskilt namn: frasradikalism. Den har alltid verkat genom partiets långa historia. Men inom ledarskikten har samtidigt funnits de som burit ett större verklighetssinne. De har räddat den svenska socialdemokratin från den beteckning som ofta kunnat åsättas de tyska och brittiska systerpartierna: "benevolent incompetence" (välvillig inkompetens).

Frasradikalismen går inte att regera på. Den etablerar inget långsiktigt förtroende. När arbetarepartiet fastnat i marxistisk retorik på 1920-talet, frigjordes det av den unge Nils Karleby, med boken ”Socialismen inför verkligheten” (1926). Karleby argumenterade övertygande mot hela tanken på ett färdigt, ”uniformt samhälle”. Han visade att antiutopism, och ett av liberalism påverkat sinne för individens egenart och egenmakt, inte är ideologisk slapphet. Han utvecklade den tankebana som Gunnar Adler-Karlsson långt senare gav beteckningen ”funktionssocialism”. Man kan behålla och främja enskilt företagande och marknadsekonomi, men via regler och skatter samtidigt främja sociala mål.

Jag kom osökt att tänka på Karleby efter de senaste månadernas programförklaringar från S-ledningen. I Aftonbladet (15/7) ”kräver” partiordföranden och partisekreteraren att ”samhället tar kontroll över de misslyckade marknadsexperimenten och att vinstjakten i skolan, vården och omsorgen stoppas”. Intervjuad i Dagens industri (20/7) förklarar utbildningsminister Ekström att ”Skolan ska vara en gemensam institution där man kämpar för elevernas kunskap och bildning – inte för maximal vinst.” I den av Magdalena Andersson ledda programgruppen om fördelningspolitik kräver man utan ett uns av nyansering ”Stoppa vinstjakten i välfärden”.

Vad innebär dessa plattityder, som också anammats av den svenska journalistkåren?

Ord som "marknadsexperiment" och "marknadsskola" syftar på det förhållandet att människor sedan ett trettiotal år kan välja mellan olika utförare. För att valrätten ska ha reell innebörd, måste det finnas ett utbud av utförare som erbjuder tjänster. Entreprenörskap och företagande har varit en nödvändig förutsättning för valfriheten. Utan entreprenörer, med aktiebolaget som etablerad och transparent legal form, hade det inte uppstått enskilda alternativ i tillräckligt stort omfång. Cirka tre fjärdedelar av eleverna i friskolor går i skolor med aktiebolag som huvudmän, och detta är den del som expanderar. Dessa skolor vill S nu uttryckligen förbjuda.

SKÄRPT TONLÄGE. Ska man förstå Stefan Löfven och partisekreterare Lena Rådström Baastad som att de vill förbjuda all företagsamhet inom de stora tjänstenäringarna, frågar sig Hans Bergström. FOTO: TT

Di den 22 september.

”Vad vi nu hör och läser från socialdemokratins ledning är en socialistisk retorik, anpassad för höstens partikongress.”

Ska man förstå Löfven och hans partisekreterare som att de vill förbjuda all företagsamhet inom de stora tjänstenäringarna (”stoppa vinstjakten”)? Det innebär i så fall utplåning av den helt dominerande delen av friskolorna, stopp för den stora sektorn av vård i annan regi än offentlig, inga privata assistenter för handikappade, inga privata tandläkare, återföring av S:t Görans sjukhus i Stockholm till landstinget, väl också att Sverige avstår från att köpa vacciner från de globala multijättarna Pfizer och Astra Zeneca.

Vilken föreställning om företag och företagande, och om ”marknad”, torgför därmed socialdemokratins ledning? Detta har näringslivet anledning att fråga sig. Och självfallet Centerpartiet, när det överväger sin framtida relation till det maktägande socialdemokratiska partiet. För särskilt kvinnliga entreprenörer har Annie Lööf varit något av en mentor och beskyddare med unikt förtroende. Det är fel att förbjuda företagande på områden där många kvinnor är verksamma.

Anna Ekström menar uppenbarligen att aktiebolag inom skolan har vinst som mål och därför inte på samma sätt som kommunala skolor kan "kämpa för elevernas kunskap och bildning". Men företag kan aldrig bli framgångsrika om de inte väl fyller det syfte som familjer söker med verksamheten. Kvalitet i utförandet är hela basen för att det alls ska kunna uppstå överskott, "vinst".

Nästan hela detta överskott återgår för övrigt till verksamheten i form av investeringar och expansion eller går till staten som bolagsskatt.

Reepalu-utredningen (!) konstaterade att företag konkurrerar med pris och kvalitet. Eftersom priset för den svenska skolan är noll, kommer konkurrensen att gälla ”kvaliteten på den tjänst de erbjuder” (utredningen, sidan 309). Statliga Skolkostnadsutredningen fastslog: ”Det finns en tydlig och direkt koppling mellan långsiktig kvalitet och att verksamheten genererar ett visst överskott.”

En ytterligt noggrann studie av skolresultat på nationella prov i dels Internationella Engelska Skolan, dels Kunskapsskolan, visar att kunskapsutvecklingen är starkare i dessa friskolor mellan årskurs 6 och 9 i grundskolan än i kommunalt drivna skolor, även med kontroll för socioekonomisk bakgrund hos eleverna (Institutet för Näringslivsforskning, 2021). Allra mest lyft av att gå i dessa friskolor får elever med lågutbildade föräldrar.

Idealiteten och drivkraften hos rektorer och lärare i friskolor är inte mindre än i kommunalt drivna skolor, och studier visar att den professionella organisationskulturen är starkare. Beslutsvägarna är kortare och fokuset på uppgiften tydligare (se Skolinspektionens granskning av huvudmäns kvalitetsarbete). Så vad menar Ekström? Vilka friskolor syftar hon på, som inte skulle ”kämpa för elevernas kunskap och bildning”? Det är för övrigt underligt att utbildningsministern inte alls nämner ”fostran” som uppdrag för skolan.

Än konstigare blir det när ledande socialdemokrater skyller på friskolorna när Skolinspektionen redovisar att nästan alla skolor som kunnat lågpresterar tio år i följd utan kraftåtgärder har en kommunal huvudman.

Vad vi nu hör och läser från socialdemokratins ledning är en socialistisk retorik, anpassad för höstens partikongress där Daniel Suhonen väntas ha starkt stöd som partiets de facto chefideolog. Den har föga att göra med hur företag och marknader faktiskt fungerar. Den negligerar också den omfattande reglering, i Karlebys anda, som finns av enskild verksamhet inom vård, skola och omsorg. Bakom den gällande skollagen från 2010 låg en proposition på 1 348 sidor.

Vi närmar oss kongresser och valrörelse. Medier och journalister borde inta en kritisk distans till den tomma retorik som då utvecklas, i stället för att anamma den som sin egen.

”Upp flyga orden, tanken stilla står”, som redan Shakespeare noterade om plattitydernas värld.

HANS BERGSTRÖM
Docent, f d chefredaktör Nerikes Allehanda och DN, verksam på ägarnivå i Internationella Engelska Skolan via den allmännyttiga stiftelsen "The Hans and Barbara Bergstrom Foundation"